

NEMIS VA O'ZBEK TILLARIDA GULLARGA OID SO'ZLARNING LEKSIKOGRAFIK TASVIRI

Kurakboyeva Marjona Farxod qizi

O'zbekiston Milliy Universiteti

Xorijiy filologiya fakulteti 4-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: **Yusupova Tuymajon**

O'zMU nemis filologiyasi kafedrası o'qituvchisi

ANNOTATSIYA. Ushbu mavzuda nemis va o'zbek tillarida gullarga oid so'zlarning leksikografik tasviri, ya'ni ularning lug'atlarda berilishi, ma'no xususiyatlari, tarjima ekvivalentlari va semantik izohlanish usullari keng tahlil qilinadi. Maqolada floristik leksik birliklarning izohli, ikki tilli hamda maxsus terminologik lug'atlarda qanday ifodalanishi, ularning strukturaviy va semantik xususiyatlari qiyosiy jihatdan o'rganiladi. Shuningdek, gullar nomlarining nemis va o'zbek tillaridagi etimologik asoslari, ularning madaniy-lingvistik jihatlari hamda metaforik va ramziy ma'nolari ham alohida ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: nemis tili, o'zbek tili, gullar nomlari, floristik leksika, leksikografiya, lug'at tahlili, semantika, tarjima ekvivalentlari, etimologiya, metaforik ma'no, madaniy-lingvistik xususiyatlar, qiyosiy tilshunoslik.

ANNOTATION. In diesem Thema wird die lexikographische Darstellung von blumenbezogenem Wortschatz im Deutschen und Usbekischen umfassend analysiert, das heißt ihre Wiedergabe in Wörterbüchern, ihre Bedeutungsmerkmale, Übersetzungsäquivalente sowie Methoden der semantischen Erklärung. Im Artikel wird untersucht, wie floristische lexikalische Einheiten in einsprachigen, zweisprachigen sowie speziellen terminologischen Wörterbüchern dargestellt werden und ihre strukturellen sowie semantischen Eigenschaften vergleichend analysiert. Außerdem werden die etymologischen Grundlagen der Blumennamen im Deutschen und Usbekischen sowie ihre

kulturell-linguistischen Aspekte und ihre metaphorischen und symbolischen Bedeutungen gesondert betrachtet.

Schlüsselwörter: deutsche Sprache, usbekische Sprache, Blumennamen, floristische Lexik, Lexikographie, Wörterbuchanalyse, Semantik, Übersetzungsäquivalente, Etymologie, metaphorische Bedeutung, kulturell-linguistische Merkmale, vergleichende Sprachwissenschaft

Tilshunoslikda leksikografiya yo‘nalishi har bir tilning so‘z boyligini tizimli ravishda o‘rganish, uni lug‘atlarda aks ettirish va so‘zlarning ma’no xususiyatlarini izohlash bilan shug‘ullanadi. Ayniqsa, turli tillar o‘rtasidagi qiyosiy leksikografik tadqiqotlar zamonaviy tilshunoslikda muhim o‘rin egallaydi. Nemis va o‘zbek tillari turli til oilalariga mansub bo‘lib, ularning leksik tizimi, so‘z yasash modellari va semantik tuzilishi bir-biridan sezilarli darajada farq qiladi. Shu sababli gullarga oid so‘zlarning har ikki tilda qanday ifodalanishi, lug‘atlarda qanday berilishi va ularning ma’no ko‘lami qanday talqin qilinishi ilmiy jihatdan dolzarb masalalardan biridir.

Gullar nomlari tilning eng qadimiy va madaniy jihatdan boy qatlamlaridan biri hisoblanadi. Ular nafaqat botanika terminologiyasiga oid birliklar, balki xalq madaniyati, an‘analari, ramziy ma’nolari va estetik qarashlarini ham ifodalaydi. Masalan, ko‘plab tillarda gullar muhabbat, poklik, go‘zallik yoki qayg‘u kabi tushunchalar bilan bog‘lanadi. Nemis tilida ham, o‘zbek tilida ham gullar nomlari nafaqat real obyekt sifatida, balki metaforik va ramziy ma’nolarda ham keng qo‘llaniladi. Bu esa ularning leksikografik tavsifini yanada murakkab va qiziqarli qiladi.

Mazkur mavzuning dolzarbliigi shundaki, zamonaviy tarjima amaliyotida, ayniqsa, badiiy va ilmiy matnlarni tarjima qilish jarayonida floristik leksik birliklarning to‘g‘ri ekvivalentini topish muhim ahamiyatga ega. Har bir tilning lug‘at tizimida gullar nomlari turlicha izohlanishi, ularning ma’no kengligi va kontekstga bog‘liq o‘zgarishlari tarjimonlar uchun ayrim qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi. Shu bois nemis va o‘zbek tillaridagi gullarga oid so‘zlarni qiyosiy leksikografik jihatdan o‘rganish zarur hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi nemis va o‘zbek tillarida gullarga oid leksik birliklarning lug‘atlarda berilish xususiyatlarini aniqlash, ularning semantik va stilistik jihatlarini tahlil

qilish hamda tarjima jarayonidagi ekvivalentlik muammolarini yoritishdan iboratdir. Shuningdek, ushbu ishda gullar nomlarining etimologiyasi, ularning madaniy-lingvistik ahamiyati va metaforik qo‘llanilish holatlari ham ko‘rib chiqiladi.

Gullar nomlari har bir tilning lug‘at tizimida alohida semantik guruh sifatida qaraladi. Nemis tilida floristik leksika juda keng rivojlangan bo‘lib, u ilmiy, badiiy va kundalik nutqda faol qo‘llaniladi. Masalan, Rose, Tulpe, Lilie, Sonnenblume kabi so‘zlar nemis tilida eng ko‘p ishlatiladigan gullar nomlaridan hisoblanadi. O‘zbek tilida ham atirgul, lola, rayhon, binafsha, chinnigul kabi gullar nomlari keng tarqalgan bo‘lib, ular xalq madaniyati va tabiat bilan bog‘liq hayot tarzini aks ettiradi.

Leksikografik manbalarda bu birliklar odatda izohli lug‘atlar va ikki tilli lug‘atlar orqali beriladi. Nemischa–o‘zbekcha lug‘atlarda har bir gul nomi tarjima ekvivalenti bilan birga qisqa izoh ko‘rinishida keltiriladi. Internet manbalari DWDS, Glosbe, Reverso kabi platformalar ham floristik birliklarning ma’nosini kengroq ochib beradi. O‘zbek tilida esa O‘zbek tilining izohli lug‘ati hamda botanika terminlariga oid ilmiy manbalar asosiy manba hisoblanadi.

Leksikografiyada gullar nomlarini berishda ma’no aniqligi, tarjima ekvivalenti, stilistik belgi va etimologik ma’lumotlar muhim o‘rin tutadi. Nemis tilida gullar nomlari ko‘pincha qo‘shma so‘z shaklida uchraydi, masalan, Sonnenblume, Gänseblümchen kabi birliklar bu tilning so‘z yasash tizimi murakkab ekanini ko‘rsatadi.

O‘zbek tilida esa gullar nomlari asosan sodda yoki xalq tiliga yaqin qo‘shma shakllarda uchraydi. Masalan, tog‘ rayhoni, suv lola, yovvoyi atirgul kabi birliklar tabiat, geografiya va xalq tajribasi bilan bog‘liq holda shakllangan.

Ilmiy manbalarda gullar nomlari denotativ va konnotativ ma’noga ega ekanligi ta’kidlanadi. Denotativ ma’no real o‘simlikni bildirsa, konnotativ ma’no esa go‘zallik, sevgi, poklik kabi ramziy tushunchalarni ifodalaydi. Bu holat ayniqsa badiiy adabiyotda juda keng qo‘llaniladi.

Turli internet manbalari va ilmiy tadqiqotlarda gullar nomlari har bir xalq madaniyatida alohida ramziy ma’noga ega ekanligi ko‘rsatiladi. Nemis tilida Rose ko‘pincha muhabbat va ehtiros ramzi sifatida qaralsa, o‘zbek tilida atirgul go‘zallik va

nafislik timsoli sifatida ishlatiladi. Lola esa O‘zbekistonda bahor, Navro‘z bayrami va yangilanish ramzi sifatida katta ahamiyatga ega.

Tarjima jarayonida esa ayrim qiyinchiliklar yuzaga keladi, chunki ba’zi gullar nomlari to‘liq ekvivalentga ega bo‘lmasligi yoki hududiy farqlar sababli turlicha ifodalanishi mumkin. Shuning uchun tarjimonlar ko‘pincha izohli tarjima yoki tavsifiy tarjima usullaridan foydalanadi.

Qiyosiy tilshunoslikka oid kitoblarda bu holat leksik ekvivalentlik muammosi sifatida o‘rganiladi, bunda faqat so‘z ma’nosi emas, balki uning madaniy konteksti ham hisobga olinadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2021.
2. Nemischa–o‘zbekcha lug‘at. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
3. Duden Deutsches Universalwörterbuch. – Berlin: Dudenverlag, 2020.
4. DWDS Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. – Berlin: Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften, 2022.
5. Wahrig Deutsches Wörterbuch. – München: Wissen Media Verlag, 2018.
6. Langenscheidt Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache. – Berlin: Langenscheidt Verlag, 2020.
7. Glosbe Online Dictionary. – <https://glosbe.com> (murojaat qilingan sana: 2026).
8. Reverso Context. – <https://context.reverso.net> (murojaat qilingan sana: 2026).
9. Qiyosiy tilshunoslik asoslari. – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2021.
10. Tilshunoslikka kirish. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.